

Министерство культуры Республики Тыва
Государственное бюджетное нетиповое образовательное учреждение РТ
«Республиканская школа-интернат искусств им Р.Д. Кенденбия»

Рассмотрено
на заседании МО ГЦ
Протокол
№ 1 от «31» августа 2023 г.
Рук. МО Чигден
(Чигден Н. Д.)

Согласовано
зам. директора по УВР
общеобразовательного цикла
«1» сентября 2023 г.
Ондар Ш. И.
(Ондар Ш. И.)

Утверждено
приказом директора школы
ГБНОУ РТ «РНИИ
им. Р.Д. Кенденбия» № 1
«1» сентября 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
по родной литературе 7 класс.

Уровень образования: основное общее образование
Количество часов: 2
Уровень: базовый

Учитель: Тадар-оол Саяна Кулаковна.

Программа по тувинской литературе разработана на основе примерной программы Тувинский фольклор и литература для 5-9 классов для общеобразовательных учреждений. Составители: **Е. Т. Чамзырын, М. А. Кужугет, Л. Х. Ооржак.** Институт развития национальной школы. Кызыл-2012.
Учебник: родная литература 7 класс Е. Т. Чамзырын, И. Ш. Куулар, А. Х. Херел. Кызыл: Институт развития национальной школы, 2015.

г. Кызыл
2023-2024 уч.год

Тайылбыр бижик Төрээн чогаал

7 класс
Неделяда-2 шак

Бо 7-ги класска төрээн чогаалга ажылчын программа ортумак ниити өөрөдилгеге хамаарыштыр РФ-тиң ФКӨС-түң негелделеринге, сорулгаларынга даянып, Тыва Республиканын өөрөдилге болгаш эртем яамызының Национал школа хөгжүдөр институтунуң 2012 чылда үндүргени «Төрээн чогаалга күрүне стандартының» сорулгаларынга болгаш негелделеринге дүүштүр кылган.

Программаны тургузарынга үндезин болган нормативтер болгаш эрге-хоойлу баазазы:

- 2012 чылдың декабрь 29-та үнген 273-ФЗ дугаарлыг «Россия Федерациясында өөрөдилге дугайында» Федералдыг хоойлузу (п. 4, 14-кү кезээ);
- 2018 чылдың август 3-те үнген 317-ФЗ дугаарлыг «Россия Федерациясында өөрөдилге дугайында» Федералдыг хоойлузунда 11 болгаш 14 кезектеринде өскерилгелер дугайында» Федералдыг хоойлу;
- Тыва Республиканың үндезин хоойлузу (Конституция, 5 кезээ)
«Тыва Республикада дылдар дугайында» хоойлу (декабрь 31, 2003 ч., № 462 ДХ-І, өскерилгелерлиг: апрель 12, 2019 ч.).

Школага тыва аас чогаалы болгаш литератураны өөрөдириниң сорулгалары:

өөредиглиг:

- чогаал сөзүглелиниң тургузуун, уран-чеченин, ооң дылының онзагайталаларын, идея-тематиктиг утказын, композициязын ханы сайгартып;
- чогаалдың теориязының эге- билиглериңге даянып, чечен чогаалдың аймаан, жанрын, хевирин, ооң бижиттинген төөгүзүн чыып;
- чечен чогаалдың онзагайын уран чүүлдүң өске хевирлери-биле деңнеп, орус болгаш өске-даа чоннарның литературазында тыва чогаалдарның идея-тематиказы-биле хөөнөш уткалыг чогаалдарны деңнеп;

- чогаал сайгарарынга ажыглаар янзы-бүрү медээ-сүмелерни (Интернет четкизи, словарьлар, библиографтыг справочниктер, энциклопедиялар) ажыглап сайгарарын өөредир).

Сайзырадыр:

- уругларның амыдыралче бот-тускайлаң медеделдиг көрүжүн хевирлеп, чогаадыкчы арга-шинээн;
- аас болгаш бижимел чугааны делгеренгей, утказынга дүүштүр шын ажыглап, сайгарарын сайзырадыр.

Кижизидилгелиг:

- сагыш-сеткили байлак, мөзү-бүдүжү чаагай, эптиг-чөптүг;
- кижилерге, төрөөн черинге, бойдузунга ынак, хумагалыг;
- хамааты бот-меделери бедик; ада-чурт төөгүзүн үнелеп билир;
- номчулгаг асонуургалдыг, чогаадыкчы езу-биле боданып, бодунуң туружун амыдыралдың кандыг-даа байдалында камгалап билир кижини кижизидер.

Тыва аас чогаалы болгаш литература эртемнериниң утказы болгаш тургузуу

Чечен чогаал кижиниң сагыш-сеткилиниң хөй янзы талаларын эскерип шинчилээринге, амыдыралды үнелээринге, долгандыр туар байдуска хумагалыг болурунга өөредир. Ынчангаш литература, уран чүүлдүң өске-даа хевирлери дег, уругларның мөзү-бүдүжүн хевирлээринге болгаш эстетиктиг көрүжүн быжыглаарынга салдарлыг.

Тыва аас чогаалы болгаш литература – Тыва Республиканын школаларында кол эртемнерниң бирээзи. Ук эртемнерни өөредириниң кол сорулгазы – аас чогаалы тыва чоннуң ада-өгбелериниң чүс-чүс чылдарда чогаадып, сайзырадып келген сөстүң уран чүүлү деп билиндирбишаан, чогаалды амыдырал-биле холбап, ханы сайгарып билир; бүгү талалыг сайзыраңгай, бедик культуралыг, тыва болгаш хөй националдыг Россия чоннарының культуразын, ооң байлаан, найыралын үнелеп билир; чараш мөзү-бүдүштүг, бодунуң үзел-бодалын, хамааты туружун камгалап шыдаар хамааты кижини хевирлээри.

Тыва чогаалдың өзээн национал литератураның алдын фондузунда кирген чогаалдар тургузуп туар. Уругларның делегей көрүүшкүнүн, эстетиктиг негелделерин, хамааты туружун хевирлевишаан, бодунга болгаш долгандыр хүрээлелге чөптүг хамаарылгалыг,

шүгүмчүлелдиг болурун чогаал кижизидер. Чечен чогаал-биле харылзаа угаап-боданырынын арга-шинээн сайзырадыр, чогаалчынын делегейи-биле, ооң чогаал бижир аян-хөөнү-биле чоок таныжары болур. Чоннуң амыдыралчы байлак дуржулгазындан укталган аас чогаалы, орус болгаш делегейниң классиктиг литературазы, тыва чоннуң эрте-бурунгудан бээр онзагай культуразы кижиниң мөзүлүг аажы-чаңын үнезин хевирлээр, чогаал делегейи-биле харылзааны быжыг тудар. Ук харылзаалар уругларны орус болгаш делегей литературазының шылгарангай чогаалдары-биле таныштырарынга, тыва чогаалды кожа-хелбээ чоннарның чогаалдары-биле деңнеп сайгарарынга, оларның чоок болгаш ылгалдыг талаларын тодарадып билиринге өөредир.

Чечен чогаалда уран сөстүң дузазы-биле чураан амыдыралдың илереп келирин чүгле сеткил хөлзээшкенин эвес, а медреселдиги-биле сайгары пбилирин өөредир. Чечен чогаалды төөгү, философия, психология, педагогика, уран чурулга эртемнери-биле чергелештир көрүп болур. Ону «кижи дугайында эртем», «амыдыралдың ному», «уран-чечен шинчилел» деп адап турары анаа эвес.

Тыва чогаал эртеми ниити филологияның тыва дыл эртеми-биле сырый холбаалыг. Уругларның чугаа сайзыралынга, чугаа культуразынга, хөй-ниити харылзажылгага тыва чогаал эртемниң салдары улуг. Чечен чогаалдың дылы дыл эртемниң бүгү адырлары-биле холбаалыг болганда, уруглар сөстүң эстетиктиг функцияларын сайгарар ужурлуг.

Эге школага чогаал дугайында өөрөнгөн билиглерин кол ниити школага улам сайзырадып, литература – уран сөстүң байлаа деп билиндирбишаан, литература теориясында уран-чечен аргаларны кол ниити өөредилгеге школаның 6-7 класстарынга ханы өөренир.

Уругларг ачогаалчы болгаш чогаал дугайында медээни боду дилеп тывар, шинчилээр, эртем угланышкынныг бот-тускайлаң ажылдаар арганы бээр. Интернеттен медээлерни литература кичээлдеринге уругларның интеллектуалдыг сайзыралын бедидеринге, номчулгага сонургалын идепкейжидеринге, чогаал талазы-биле культуразын бедидеринге ажыглаар.

Тыва чогаал эртемни өөредириниң түңнелдери

Өөредилгениң бот-тускайлаң түңнелдери өөреникчиниң үзел-бодалын бот-тодарадып, бот-сайзырадып, бот-углап билиринче, өөренириниң чугулазын, чаа билиглер шингээдип алырын медреселдиги-биле угаап билиринче, хөй чоннарның аразынга хууда болгаш хамааты туружун быжыглап, амыдыралчы планнарын тургузуп, ону боттандырарынче угланган болур.

Предметтиг түннелдер кижиниң ажыл-херээниң дараазында байдалдарынче: эртемниң спецификазын медереп билип алырынче, чаа билиглерни чедип алырының янзы-бүрү аргаларын ажыглап шиңгээдиринче, теориялыг билиглерни амыдырал-биле холбап өөредиринче, эстетиктиг көрүштү хевирлээринче угланган болур.

Метапредметтиг түннелдер өөреникчилерге чогаал эртемин өске эртемниң теория-практиктиг билиглери-биле чергелештир өөредиринче, өөренириниң бот-тускайлаң, коммуникативтиг (харылзаа тудуп, чугаалажып билириниң) регулятивтиг (бот-угланыышкынныг), чаа билиг алырының аргаларын шиңгээттиреринче угланган болур.

Тыва чогаал эртеминиң 7-ки класска үндезин билии – «жанр», а ол билиг тематиктиг принципке үндезилеттинип ажылдап кылдынган.

7-ки класстың өөреникчилериниң кол-кол мергежилдери болгаш чаңчыгар чүүлдери:

- чогаалда чуруттунган болуушкуннарны, маадырларны долузу-биле сайгарып шыдаар;
- өөренип эрткен сөзүглелдериниң уран-чеченин сайгарбышаан, өөрөнгөн чогаал теориязын шын ажыглап билир;
- утказын чугаалаарының аңгы-аңгы хевирлерин (делгеренгей, шилилгелиг, допчулай) чугаалап, рольдап номчуп, планның янзы-бүрү хевирлерин (сюжеттиг, идей-тематикалыг, композициялыг, цитаталыг) тургузуп билир;
- номчаан чогаалдарыңа хамаарыштыр өскелерниң бодалдарын дыңнап, билип, аңаа хамаарыштыр бодунуң бодалын барымдаалыг шынзыдып өөренир;
- номчаан чүүлүңгө бодунуң хамаарылгазын тода илеретпишаан, аңаа дүүштүр презентацияны кылып билир;
- номчаан чогаалдарыңа кыска шинчилел ажылдарын болгаш чогаадыкчы ажылдарны кылыр;
- өөрөнгөн чогаалдарыңа бижимел ажылдарның янзы-бүрү хевирлерин кылып шыдаар;
- өөредилге номунуң тайылбыр кезээн болгаш аңгы-аңгы словарьларны, энциклопедияларны ажыглап билир.

Тыва аас чогаалы болгаш литература эртемнериниң утказы болгаш тургузуу

Чечен чогаал кижиниң сагыш-сеткилиниң хөй янзы талаларын эскерип шинчилээринге, амыдыралды үнелээринге, долгандыр турар бойдуска хумагалыг болуруңа өөредир. Ынчангаш литература, уран чүүлдүң өске-даа хевирлери дег, уругларның мөзү-бүдүжүн хевирлээринге болгаш эстетиктиг көрүжүн быжыглаарыңа салдарлыг.

Тыва аас чогаалы болгаш литература – Тыва Республиканың школаларында кол эртемнерниң бирээзи. Ук эртемнерни өөредириниң кол сорулгазы – аас чогаалы тыва чоннуң ада-өгбелериниң чүс-чүс чылдарда чогаадып, сайзырадып келген сөстүң уран чүүлү деп билиндирбишаан, чогаалды амыдырал-биле холбап, ханы сайгарып билир; бүгү талалыг сайзыраңгай, бедик культуралыг, тыва болгаш хөйнационалдыг Россия чоннарының культуразын, ооң байлаан, найыралын үнелеп билир; чараш мөзү-бүдүштүг, бодунуң үзел-бодалын, хамааты туружун камгалап шыдаар хамааты кижини хевирлээри.

Тыва чогаалдың өзээн национал литератураның алдын фондузунда кирген чогаалдар тургузуп турар. Уругларның делегей көрүүшкүнүн, эстетиктиг негелделерин, хамааты туружун хевирлевишаан, бодунга болгаш долгандыр хүрээлелге чөптүг хамаарылгалыг, шүгүмчүлелдиг болурун чогаал кижизидер. Чечен чогаал-биле харылзаа угаап-боданырының арга-шинээн сайзырадыр, чогаалчының делегейи-биле, ооң чогаал бижиир аян-хөөнү-биле чоок таныжары болур. Чоннуң амыдыралчы байлак дуржулгазындан укталган аас чогаалы, орус болгаш делегейниң классиктиг литературазы, тыва чоннуң эрте-бурунгудан бээр онзагай культуразы кижиниң мөзүлүг аажы-чаңын үнезин хевирлээр, чогаал делегейи-биле харылзааны быжыг тудар. Ук харылзаалар уругларны орус болгаш делегей литературазының шылгараңгай чогаалдары-биле таныштырарынга, тыва чогаалды кожа-хелбээ чоннарның чогаалдары-биле деңнеп сайгарарынга, оларның чоок болгаш ылгалдыг талаларын тодарадып билиринге өөредир.

Чечен чогаалда уран сөстүң дузазы-биле чураан амыдыралдың илереп келирин чүгле сеткил хөлзээшकिनиг эвес, а медреселдиги-биле сайгарып билирин өөредир. Чечен чогаалды төөгү, философия, психология, педагогика, уран чурулга эртемнери-биле чергелештир көрүп болур. Ону «кижи дугайында эртем», «амыдыралдың ному», «уран-чечен шинчилел» деп адап турары анаа эвес.

Тыва чогаал эртеми ниити филологияның тыва дыл эртеми-биле сырый холбаалыг. Уругларның чугаа сайзыралынга, чугаа культуразынга, хөй-ниити харылзаажылгага тыва чогаал эртемниң салдары улуг. Чечен чогаалдың дылы дыл эртемниң бүгү адырлары-биле холбаалыг болганда, уруглар сөстүң эстетиктиг функцияларын сайгарар ужурлуг.

Уругларга чогаалчы болгаш чогаал дугайында медээни боду дилеп тывар, шинчилээр, эртем угланыышкынның бот-тускайлаң ажылдаар органы бээр. Интернеттен медээлерни литература кичээлдеринге уругларның интеллектуалдыг сайзыралын бедидеринге, номчулгага сонургалын идепкейжидеринге, чогаал талазы-биле культуразын бедидеринге ажыглаар.

ТЕМАЛЫГ ПЛАННААШКЫН/ КИЧЭЭЛ ПЛАННАШКЫНЫ

ТӨРЭЭН ЧОГААЛ

7 класс (68 шак)

№	Программада чогаалдын бөлүктөри кезектери болгаш темалары	Шак саны	Хыналда ажылдар	Практиктиг ажылдар	Ай- хүнү	Ай- хүнү	Өөреникчилерниң кылыр ажил- чорудулгазының кол хевирлериниң чижек тайылбыры	Электроннуг курлавыры	Хыналданың хевирлери (виды, формы контроля)
Кирилде									
1	Чогаал делегейинче аян- чоруктарның уламчызы	1					Чечен чогаалдың кижиниң хевирлеттинеринге салдарын тодарадып билири. Чогаалчы кижиниң ажил-ижин чырыдып билири. Чечен чогаалдың уран чүүлдүн өске хевирлери-биле харылзаалыын илередири. Бодунуң номчаан чогаалынга үнелел берип, ооң идеялиг уjur-утказын ажыдып билири. Чечен чогаалда омур-хевирлерниң болгаш болуушкуннарның сырый холбаалыын бадыткалдыг илередип билири		
Чеченнерниң сөнү									
2	«Танаа-Херел» деп маадырлыг тоолдун утказы, темазы	3					Маадырлыг тоолдун тывылган тоогун, чоптук чорук дээш демиселчилерниң маадырлыг чоруктарын алдаржытканын, аас-		

							кежиктиг чуртталга болгаш чаагай келир уе дугайында чоннун кузелилинин илерээшкинин медереп билип шыдаары Аянный номчуп, утказын шын дамчыдып билири Тыва тоолдун аянын аас чугаага дамчыдары		
3	«Танаа-Херел» деп маадырлык тоолда кол маадыры.						Кол маадыр Танаа-Херелдин амыдыралы-биле таныжып, омур-хевирин , маадырлык чоруктарын, эрес –дидимин, угааннын . созунге шынчызын, даанган хулээлгезин куусеткенин тодарадып билири.		
4	«Танаа-Херел» деп маадырлык тоолдунда Шан-Хаан биле Шулбус-Хааннын омур-хевирин. Тоолдун тургузуу, дылынын уран-чечени						«Шаң-Хаанга болгаш Шулбус-Хаанга деңнелгелиг үнелелди бээри. Алдын даңгынаның угааннын, арга-хоргалы Дилги кежи борттуг чонук ашактын оглунга, ооң аьдынга, дериг-херекселинге хамаарышкан эпиттерни, деннелгелерни, гиперболярны тып билири. Чогаалдын идеялиг утказын тодарадып туннээри		
5	«Бокту-Кириш, Бора-Шээлей» деп тоолдун тыва улустун аас чогаалында онзагай туружу.	5					Тоолдун аянын номчулгасы, сайгарылгасы. Словарьлык ажыл. «Бокту-Кириш, Бора-Шээлей» деп маадырлык тоолдун тыва уран чүүлдун хевирлеринде салдарын илередип билир		
6	«Бокту-Кириш, Бора-Шээлей» деп тоолда Бора-Шээлейнин омур-хевирин						Бора –Шээлейнин маадырлык, тывынгыр чоруктары угааннын чечен –мергени		

7	Ч.с Тоолдун уткалыг кезектери					Чогаалды медреселдиг номчуп, сайгаргаш, уткалыг кезектерге чарып бодуун план тургузуп билири		
8	Тоолдуң идеязы болгаш уран-чечени.					Маадырлыг тоолдарның (эпостун) тема болгаш идеязын тодарадып билири. Тоолдуң уран-чечен дылын сайгарып, эпитет, гипербола, деңнелгелерни тоолдан тып, ужур-дузазын тайылбырлап билири.		
9	Чогаал теориязы. Маадырлыг тоолдар (эпос) дугайында билиг					Тыва улустун аас чогаалында эпостун 3 кол хевирин ылгап турар болуктернин домей болгаш ылгавыр талаларын, номчаан тоолдарынга даянып алгаш, сайгарылганы кылыры Маадырлыг тоолдарның тургузут, утка-хөөн болгаш бижиттингениниң онзагайы- биле таныжары. Дылдың чурумалдыг аргаларының, бойдус чурумалының, портреттин, детальдарның идея тодарадырынга салдарлыын сайгарып билири		
Аас чогаалының салдары-биле								
10	В.С. Серен-оолдуң «Каң-кыс» деп маадырлыг тоолдуң аянның номчулгазы	3				В. С. Серен-оолдуң чогаадыкчы намдары-биле таныжылга. «Каң-кыс» деп тоолдуң сайгарылгалыг номчулгазы. “Бокту-Кириш Бора-Шээлей” деп маадырлыг тоол-биле дөмей талаларын болгаш ылгалдарын илередири.		

11	В Серен-оолдун «Каң-кыс» деп тоолунун кол маадыры.					Каң-кыстың мөзү-шынары, төрөөн черинге болгаш ынакшылга бердингенин бадыткап шыдаары. Кол маадырлар Каң-кыстың эпос маадыры Бора-Шээлейниң овуру-биле денелгелиг сайгарылганы кылып билири. Кан-кыстын омур - хевирин коргускен чуруктан чурааш, утказын тайылбырлаары.		
12	Тоолдуң уран-чечени болгаш дылының байлаа.					Чогаалдың жанрын, тема, идеязын, сюжедин, тургузуун (композицияны) тодарадып, сайгарып билири. Тоолдарны болгаш литературлуг тоолдарның ниити болгаш ылгалдыг талаларын, онзагайын бадыткалдыг сайгарып билири.		
13	М. Б. Кенин-Лопсаннын «Хайыралыг Калчан-Шилги» деп тоожузунда Эртине кырган биле Калчан-Шилгиниң найыралы.	4				«Холу чадагай ирей», «Шоодайлаткан кулун», «Аяк сүттүң ачызы», «Чарлыышкын» деп эгелерде Эртине кырганның аьды-биле найыралының кайыын, канчалдыр эгелээнин, аьт – көшкүн чоннуң хөлгези, эр кижиниң идегелдиг эжи дээрзинсайгарып билири. Маадырларның омур-хевиринге үнелелди берип билири, оларның чогаалдың идеялиг ужур-утказын ажыдарынга салдарлыын тодарадыры.		
14	М. Б. Кенин-Лопсаннын «Хайыралыг Калчан-Шилги» деп тоожузунда					«Хол дээрбези», «Кестирген пөш», «Бомбалаткан балыктар» деп эгелерде Эртине ирейниң кижизии,		

	Эртинe кырганның омур-хевири болгаш чагыы.					ажы-төлге ынаан, мал-маганга, бойдуска хумагалыын, мерген угаанныын шынзыдып билири. Чогаалга хамаарыштыр бөдүүн болгаш нарын план, ужур-утказынга хамаарыштыр айтырыгларны тургузуп билири. Харыылап тура, бодунуң бодалын, туружун шын база бадыткалдыг илередип билири.		
15	М. Б. Кенин-Лопсаннын «Хайыралыг Калчан-Шилги» деп тоожузунда бойдуска хумагалыг чорук. Чогаалдын уран чечени					«Пөш дөзүндө чыдын», «Кырганның читкени», «Эзиниң чагыы», «Манаашкын», «Эзирниң өлүмү даглар бажында» деп эгелерде Эртинe ирейниң төрөөн черинге ынаан, бойдуска, дириг амытаннарга хумагалыын коргускенин, чагыг-созунун унелиин, Калчан-Шилгиниң ээзинге шынчызын бадыткап шыдаары. Тоожунуң кол бодалын тодарадып билири. Чогаалдын ниити литературлуг сайгарылгазын кылып билири.		
16	Ч.с Чогаадыг. Угаап-боданыышкын: «Аът тыва кижинин оннуу					Чогаалдын утказын, маадырларын сайгарып, бижимел чугаазын сайзырадыры.		
17	Дожоогийн Цэдэвтиң «Улуг Гобиде өг» деп шүлүүнүң идеялиг утказы. Чогаалдын тематика болгаш идеязы	1				Сөзүглелди аянынг номчууру. Шүлүктүң идеялиг утказын ажыдып билири. Номчаан чогаалынга дүүштүр деңнелгелиг сайгарылганы: ниити, бот-тускайлаң угланыышкынныын илередип,		

18	М.Б. Доржунуң «Аас чогаал» деп шүлүндө улустуң аас чогаалының мөңгезин угаатканы.	1				кылып билири. Тематика болгаш идея деп терминнерни билири. Шүлүктүң темазын, идеялиги утказын тодарадып билири. Аянның номчулгазын күүседери. Лириктиг маадырның салдарын тодарадыры. Лириктиг чогаалдың улустуң аас чогаалы-биле холбаалыын бадыткалдыг тодарадып билири. Лириктиг чогаалды сайгарары.		
19	С. К.Токаның «Араттың сөзү» деп романындан эгелерде тыва, орус чоннарның найыралы.	6				«Чаа ужуражыышкыннар» деп эгеде бөдүүн кижилерниң омур-хевирин ынакшылдыг болгаш чылыг сөстөр-биле чуруп көргүскни, тыва-орус найыралды дамчытканы. Романның бижиттинген төөгүзү-биле кыска таныжылга. Мурнуку класстарга өөрөнгөн эгелерге хамаарышкан сактыышкынның экскурсияны кылыры. Чогаалдың сюжет болгаш маадырларның төөгү-биле холбаалыы. Маадырларның омур-хевирлериниң романның утказын ажыдарынга салдарын сайгарган чугаага киржири.		
20	С. К.Токаның «Араттың сөзү» деп романында «Кайнаар баарыл?» деп эгеде бөдүүн кижилерниң омур-хевирини.					«Кайнаар баарыл?» деп эгеде бөдүүн кижилерниң омур-хевиринге удур каржы бай Чолдак-Степанның, Наталья Прокопьевнаның, Идам-Сүрүннүң омур-хевирлерин сайгарар. Чогаалдың сюжет болгаш маадырларның төөгү-биле холбаалыы. Маадырларның омур-		

							хевирлериниң романның утказын ажыдарыңга салдарын сайгарган чугаага киржири.		
21	С. К.Токаның «Араттың сөзү» деп романында орус-тыва хөлечиктерниң найыралы, угаан-медерелиниң одунганы.						«Чер бажыңга» деп эгеде Тывыкының хөлечиктей бергенин, ооң орус хөлечиктер-биле найыралын; Даш-Чалаңның, Чолдак-Степанның омур-хевирлеринде дарлакчы ниитилелдиң моральдыг мөзүзүн көргүскенин; шаандагы үениң байдалын чогаалга даянып тайылбырлап шыдаары. Маадырларның омур-хевирлериниң романның утказын ажыдарыңга салдарын сайгарган чугаага киржири.		
22	Партизаннар – хосталга дээш, чон дээш демиселчилер.						«Одаглар хып турар» деп эгеде Тывыкының партизаннар-биле ужурашканын, угаан-медерелиниң одунганын, келир үеге бүзүрелин көргүскени.		
23	С.К. Токаның «Араттың сөзү» деп романының кол идеялиг утказы, маадырлары. Шилиттинген эгелерниң уран-чечени.						Чогаалда тыва чоннуң төөгүзүн; Тывыкының амыдыралын дамчыштыр көргүскенин; кол төөгүлүг үени чураанын; дыл-домааның онзагайын сайгарып шыдаары.		
24	Ч.с Чогаадыг. Угаап-боданыышкын. «Тывыкының орус эштери-биле найыралы».						Орус тыва найырал дугайында угаап – боданыышкын Тывыкынын эң баштайгы эжи – Ванька Родин база Вася, Сережа Санниковтар-биле найыралдажып таныжып алганын база олар-биле		

						эдеришкеш, чаа чүүлдерни билип алганынының дугайында чогаадынга илередип билири. Найырал дугайында үлегер домактарны ажыглап билири.		
25	С.А. Сарыг-оолдуң «Аңгыр-оолдуң тоожузу» деп романында улусчу ёзу-чаңчылдарны көргүскени.	6				Тыва литературада С. А. Сарыг-оолдуң «Аңгыр-оолдуң тоожузу» деп чогаалының ужур-утказы болгаш туружун тодарадыры. Өскүс оолдуң салым-хуузу, улуг амыдыралче баштайгы базымнары, өөрүшкүзү болгаш муңгаралы.		
26	Чугаа сайзырадылгазы. Чогаадыг. “Мээн чылым”. Чогаадыг. “Шагаа – тыва чоннуң чаа чыл уткуур байырлалы”.					«Дагаа чылдыг мен», «Шагаа» деп эгелерниң сайгарылгалыг номчулгазын кылыр, ында улусчу ёзу-чаңчылдарның, байырлалдарның, оюннарның бичии Аңгыр-оолдуң угаан-бодалының хевирлеттинип быжыгарынга ужур-дуказын көргүскени. Чогаалда болуушкуннарның болгаш маадырларның төөгү-биле холбаалыын илередири. Романда ёзу-чаңчылдарның, чүдүлге-сүзүглелдин маадырның кижии болуп хевирлеттинеринге салдарын тодарадып билири.		
27	С.А. Сарыг-оолдуң «Аңгыр-оолдуң тоожузу» деп романының «Пөш бажынга» деп эгезиниң сайгарылгалыг					«Пөш бажынга» деп эгени номчуур. Чогаалдың сюжет болгаш маадырларның төөгү-биле холбаалыы. Маадырларның омур-хевирлериниң романның утказын		

	номчулгазы.				ажыдарыңга салдарын сайгарган чугаага киржири.		
28	Тоожунуң кол маадыры – Аңгыр-оолдуң овор-хевири.				Кол маадырны дамчыштыр тыва чоннуң амыдыралын көргүскени. Өскүс оолдуң салым-хуузун, өөрүшкүзүн, муңгаралын тоожуда уран-чечен көргүскени. Аңгыр-оолдуң төлептиг ажы-чаңы, ак-сеткилдии, сонуургаачалы.		
29	Чогаадыкчы ажыл. “Аңгыр-оол молдургазы-биле” азы “Аңгыр-оол пөш бажында” деп темаларга чурук чурууру.						
30	С.А.Сарыг-оолдуң «Аңгыр-оолдуң тоожузу» деп романыңга түңнел кичээл.				Романның идеялиг утказын, маадырларын сайгарып, дылының уран-чеченин: үлегер домактарны, бурунгу тыва сөстөрни сөзүглелден тып билири. Чогаалга хамаарыштыр бөдүүн болгаш нарын план, ужур-утказыңга хамаарыштыр айтырыгларны тургузуп билири. Чогаалдан тыва чоннуң амыдыралының кандыг чораанын тодарадып, чижектер-биле бадыткап билири. Чогаалчының номнарының делгелгези-биле таныжылга		
Россия чоннарының литературазы							

31	С. Р. Элляйның «Экии, тыва чонум!» деп шүлүүнде тыва, якут чоннарның найыралы.	1					С. Р. Элляйның чогаадыкчы намдары-биле таныжылга. Чогаалда ниити болгаш национал онзагай деп билиишкин-биле таныжылга. Россия чоннарының чечен чогаалының жанр болгаш утка-хөөн талазы-биле онзагайынга хамаарыштыр бодунуң хамаарылгазын илередип өөренири. Лириктиг маадырның чогаалдың ужур-утказын көргүзеринге салдарын илередири. Шүлүктү сайгарары.		
32	Б. Д. Хөвөңмейниң «Чүү болганыл?» деп чеченчугаазында мөзү-бүдүш айтыры.	1					Чечен чугааның темазын, идеялиг утказын тодарадып билири. Кол маадырның омур-хевириниң болгаш дылдың уран аргаларының чогаал идеязын илередиригге салдарын тодарадыры. Чогаалды сайгарары.		
Оожургал чок сагыш-сеткил									
33	С. А.Сарыг-оолдуң «Соругга» деп чечен чугаазында бойдустан чурумалы.	3					Чечен чугааның темазын болгаш идеязын, бойдус биле кижиниң аразында харылзаалыын тодарадыры. Чогаалдың адының ужур-утказын, детальдарны көргүскениниң салдарын тодарадыры.		
34	Дукарның омур-хевир.						Кол маадыр Дукарның, ооң психологтуг байдалын тодарадып,		

							аңаа характеристика бээри. Дылдың чурумалдыг аргаларының салдарын илередип билири.		
35	Чогаал теориязы. Чечен чугаа дугайында билиг.						Чечен чугааның сюжедин, ында көдүртүнген чидиг айтырыгларны тодарадып билири		
36	О. Ө. Сувакпиттиң «Ылар» деп өөрлөш шүлүктеринде бойдус камгалалының темазын бир янзы кылдыр көргүскени.	2					Өөрлөш шүлүктерни аянынг номчуп, утказын билип алыры. Лириктиг чогаал сайгарылгазы. Бойдус камгалалының темазын чогаалда чырытканының онзагайын илередип, шүлүктү сайгарары.		
37	О. Ө. Сувакпиттиң «Ылар» деп чогаалының ханы уткалы, сеткил-сагышка дээштии, сөзүнүң уран-чечени.						Шүлүктүң темазын болгаш идеязын тодарадыры. Бойдус камгалалынга хамаарышкан төлевилелди бот-тускайлаң тургузуп билири. Уругларның сагыш-сеткидин хөлзедип, дүвүредиптер строфаларның кайы-бирээзин аянынг номчааш, шээжи-биле доктаадыры.		
38	К.-Э. К. Кудажының «Кызыл-Бөрттүг» деп тоожузында кол маадыр Кызыл-Бөрттүгнүң бичиизинде амыдыралын көргүскени.	4					Чогаалчы дугайында сактыышкынныг чугааны кылыры. Бичии оолдуң амыдыралы-биле таныжары, ада-иезиниң оолга хамаарылгазы, адазының оглуг өөредип алыр күзели.		
39	Тоожуда тыва араттарның бот-медерелиниң оттуушкуну, оларның амыдыралында чаа чүүлдерни көргүскени.						Чурттун төөгүзүнүң чидиг айтырыгларын болгаш чоннуң сорук-күзелин чуруурда, кол маадырның болгаш ийиги черге маадырларның омур-хевирин		

							дамчыштыр көргүскени.		
40	Кызыл-Бөрттүг – төлептиг маадыр (мөзү-бүдүжү, аажы-чаңы, үүлгедии).						Кызыл-Бөрттүгнүң төлептиг омур-хевирин: кижизиг мөзү-бүдүжүн, аажы-чаңын, үзел-бодалын илереткени.		
41	Тоожунуң идеялиг утказы, уран-чечени болгаш ужур-дузазы.						Кичээлге чогаалдың идеялиг утказын түңнөп, маадырларыңа үнелелди берип, аас чугаазын сайзырадыры. Өөрөнгөн чогаалыңа даянып, чараш мөзү-шынар болгаш сагыш-сеткил үнезинге хамаарыштыр бодунуң бодалын илередип билири. Дылдың чурумалдыг аргаларын, чогаалдың бижиттинген онзагайын илередип билири.		
42	Ш. М.Суваңның «Чээн оол» деп чечен чугаазында дириг амытаннарга кижиниң хамаарылгазы.	1					Кол маадыр – бичии оолдуң психологтуг байдалын, аажы-чаңын тода чуруурда, авторнуң туружун тодарадып билири. Оолдуң психологтуг байдалын дылдың чурумалдыг аргаларын дамчыштыр илереткениниң онзагайын тодарадыры. Маадырларның сагыш-сеткил байдалын чураанының онзагайы. Мөзү-шынар темазының чидиг айтырыгларын дылдың чурумалдыг аргалары база дээштиг аргалар дузазы-биле чырытканын тодаргайлап билири		
Чечен чогаал делегейинде мөңгө темалар									

43	С. Б. Пюрбюнуң «Эргеппей дугайында тоожузунда» чылгычы кижиниң омур-хевири, эрги болгаш чаа чүүлдерниң үскүлежишкени.	4					С. Б. Пюрбюнуң дугайында сактышкынныг чугааны кылыры. Чогаалдың төөгүлүг үндезинин тургузуп билири. Чогаал маадырларына болгаш болуушкуннарга авторнуң хамаарылгазын илередип билири.		
44	Эргеппейниң омур-хевири тоожуда көргүскени.						Кол маадырның омур-хевириге үнелел берип, ооң өскелерге бот-башкарнып өөренириге кижизидикчи салдарын тодарадып билири. Аныяк кижиниң өзүлдезинге улуг кижиниң чаагай салдарын аныяктарның медереп билири. Санданның салым-хуузунга Эгеппейниң дузазы.		
45	“Эргеппей дугайында тоожуга” түннел кичээл. Тоожунуң идеялиг утказы, маадырлары, уран-чечени.						Чогаалдың темазын болгаш идеязын, маадырларының омур-хевирилери, уран-чечени сайгарып билири. Деңналгалар, метафораларны, эпитеттерни, үлегер домактарны тывары.		
46	Чогаал теориязы. Тоожу дугайында билиг						Тоожу – эпиктиг калбак чогаал жанры деп билиишкени тодарадып билири. Тоожу болгаш чечен чугааның ылгалын тайылбырлап билири		
47	О. К. Саган-оолдуң «Найырал» деп чечен чугаазында төөгүлүг үени көргүскени.	2					Чогаалда төөгүлүг үени уран-чечен көргүскени. Дайын сөөлүндө Тываның байдалы. 1940–1950 чылдарда Тывага		

						эмчилер, башкыларның чедип келгениниң дугайында билип алыры. Баштайгы башкыларга тураскаалды кылганының ужуру. Орус-тыва найыралды чедимчелиг көргүскни. «Найырал» деп чечен чугааның амыдыралчы үндезиннерин, кол маадырның иштики делегейиниң (психологиязының) болгаш аажы-чаңының өскерлиринге салдарлыын илередип билири.		
48	Чечен чугаада маадырларны дамчыштыр амыдыралчы найыралды көргүскени.					Чогаалдың темазын болгаш кол бодалын тодарадып билири. Номчаан чүүлүнге чоок кылдыр эдерти чугаалаары (Адар-оол болгаш Марусяның аян-чоруу, бойдустан берге байдалдарының үзінде боттарын алдынып билири). Найырал темазын чураанын ажыдып, сайгарып билири		
49	К.-Э. К. Кудажының «Сарыг-оолдун плантациясында» кол маадырның омур-хевири.	1				Чечен чогаалдың темазын болгаш кол бодалын тодарадып, чогаалда пейзажтың салдарын билири. Маадырларның омур-хевириге үнелел берип, чечен чугааның дылының онзагайын сайгарып билири.		
50	Чогаал теориязы. Композиция болгаш сюжет дугайында билиг					Литература-теориялыг кол терминнер, билиишкиннер-биле таныжып, сайгарылгага ажыглап билири		
51	М. Б. Доржунуң «Дайынныг кино	1				Чогаал сайгарылгазынга идепкейлиг киржири. Матрёнаның омур-		

	көргөш...» деп чечен чугаазында дайынның коргунчуг уржуу.						хевирирге даянып, дайын темазын тодаргай илередип билири. Салгалдар аразының харылзаалыын чогаал сөзүглелинден ажыдып шыдаары.Орус херээжен маадыр Матрёнага авторнуң хамаарылгазын бодунуң билип турары- биле илередип билири		
52	И. Б. Иргиттиң «Эргим Уля угбай» деп новеллазында бөдүүн орус кадайның омур-хевири көргүскени.	1					Чогаалчы И. Иргиттиң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы-биле каксы таныжары. Чогаалдың темазын болгаш идеязын тодарадып билири. Өөрөнгөн литература- теориялыг терминнер, билиишкиннерге даянып, сайгарылга күүседип билири. Бердинген темага чогаадыг бижип билири.		
Поэтиктиг одуруглар ...									
53	С. Б. Пюрбюнуң «Төрээн дылымга» деп шүлүүнде авторнуң төрээн дылынга ынаан, чоргааралын дамчытканы.	1					Лириктиг чогаалды аянның номчуп билири. Чогаалдың темазын болгаш кол бодалын тодарадып билири. Дылдың чурумалдыг аргаларының чогаалдың идеязын илередиринге салдарлыын сайгарып билири. Төрээн дылын өөренириниң чугулазын билип турары-биле бадыткалдыг чижектерлиг илередип билири		
54	А. А. Даржайның «Авамга» деп шүлүүнде ие кижиниң төлүнге ханы ынакшылын илереткени.	1					Шүлүктүң темазын болгаш идеязын тодарадыры. Ава кижиниң оурун тускай чуруп илереткенин тодарадып билири. Аваның өг-бүледе, ниитилелде ажык-		

							дузазының дугайында угаап бодап, чогаалга даянып, сайгарып билири. Дылдың чурумалдыг аргаларының чогаалда илереп келгенин, оларның тема, идея ажыдарына салдарлыын сайгарып билири.		
55	Чогаал теориязы. Шүлүк дугайында билиг.						Өөрөнгөн литература-теориялыг терминнер: шүлүк, аян, хемчээл болгаш өске-даа билиишкиннерге даянып, сайгарылга күүседип билири. Шээжи-биле аянынг номчууру		
56	М. А.Күжүгеттин «Бак сагыш башка халдаар» деп шүлүүнүң кижизидикчи уjur-утказы.	1					Кижилерниң аажы-чаңында үнелиг болгаш күзенчиг эвес чүүлдерни номчаан чогаалында илереттингенин бодунуң туружу-биле тодаргайлап билири.		
57	Шүлүктүң адының утказы, аас чогаал-биле харылзаазы						Чогаалдың темазын болгаш идеязын тодарадыры. Шүлүктүң кижизи-дикчи талазының онзагай күштүүн тыва улустуң үлегер домаа болгаш дылдың чурумалдыг аргалары-биле бадыткап илередип билири. Чогаалдың адының символиктиг утказын, улустуң аас чогаалы-биле харылзаалыын илередип билири		
58	Р. Д. Лудуптүң «Чавыс-чавыс көжүп чоруур булуттарлыг» деп шүлүүндөтөрөөн чер темазын уран-чечен илереткени.	1					Шүлүктүң сайгарылгазын, тургузуунуң болгаш бижиттингениниң Дылдың чурумалдыг аргаларының идея тодарадырына омурлуг		

							салдарлыынсайгарып билир.		
Бодунарның төөгүнер өөрениңер									
59	С.А. Сарыг-оолдуң «Алдан-маадыр» деп шүлүүнде тыва араттарның байларга удур тура халыышкынын көргүскени.	1					Чогаалдың темазын болгаш идеязын төрээн черниң төөгүзү-биле холбаштырып, тодарадып билири. Чогаалды шээжи-биле аянынг номчууру. Чогаал маадырларының амыдыралын уран чүүлдүң өске хевирлери-биле холбаштырып тайылбырлап билири. Чоннуң коргуш чок маадырларының дугайында чогаалдың төөгүлүг үндезинни. Уран-чеченин тургузуун тодарадыры.		
60	Р. Д. Лудуптуң «Улаастайга» деп шүлүүнүң төөгү-биле холбаазы.	1					Шүлүктүң төөгү-биле холбаалыы. Дылдың чурумалдыг аргаларының идея, темаилередирирге салдарлыын сайгарып билири. Чогаалдың мөзү-шынар айтырыын көдүреринге чугулазын бадыткалдыг чижектер- биле илередип билири. Чогаалды аянынг номчууру		
61	И. У. Бадраның «Ужудукчу Кидиспей» деп романындан үзүндүнүң сайгарылгалыг номчулгазы.	3					Чогаалдың төөгүлүг үндезинниин тодарадып билири.		

62	Баштайгы тыва ужудукчу Ч. Кидиспейниң амыдыралын чеченчидип чурааны.					Тываның бирги ужудукчузу Чооду Кидиспей дугайында амыдырал-биле холбаштырып тайылбырлап сайгарары.		
63	Чогаадыг угаап- боданыышкын. “Мен ужудукчу болган болзумза”					Номчаан чогаалынга хамаарыштыр долу сайгарылгалыг чугааны кылып билири		
64	О. Ө. Сувакпиттиң «Сат Бүрзеккей дугайында балладазында» тыва эки турачыларның маадырлыг чоруун илереткени.	1				Чогаалдың темазын болгаш идеязын тодарадыры. Хамааты туруш хевирлээринге чогаалдың бижиттинген аянының онзагайын илередип билири. Тыва эки турачы дайынчыларның маадырлыг чоруу, оларның дидим, коргуш чогуун бадыткалдыг чогаалдар-биле холбаштыр сайгарып билири. Дылдың чурумалдыг аргаларынга даянып, маадырларның омур-хевирин сайгарып билири. Сат Бүрзеккей дугайында немелде медээ чыып, төлевилел тургузары. Чогаалды аянның номчууру		
65	К.-Э.К. Кудажының «Он бир» деп шиизиниң тема, идеязы.	3				Чогаалды рольдап аянның номчууру. Маадырының чугаазының аянындан омур-хевирин тургузары.		
66	Шииниң боттуг төөгүге дүүшкээ. Маадырларның оумур-хевирин: эрес- дидимин ,коргуш чогуун көргүскени.					Тема болгаш идеяны илередип билири. Хамааты туруш хевирлээринге база мөзү-шынар айтырыын сайгарарынга чогаалдың кижизидикчи салдарын		

							бадыткалдыг чижектерлиг сайгарып билири. Эки турачыларның эрес-дидим маадырлыг чоруктарын көргүскени.		
67	Чогаал теориязы. Шии чогаалының дугайында билиг						Шии чогаалының онзагай талаларын, жанрга хамаарышкан тускай терминнерни билири. Кол болгаш ийиги чергелиг маадырларга тус-тус үнелел берип, сайгарылгалыг чугааны чорудуп билири		
68	А. А.Даржайның «Ровнога төрүттүнген шүлүктөр» деп шүлүүнде дайын темазын көргүскениниң онзагайы.	1					Чогаалда болуушкунга хамаарыштыр авторнуң сагыш-сеткил илерээшкинин, туружун илередип билири. Тема болгаш идея илередири, шүлүктүң адының онзагайын тодарадып, шүлүктү сайгарып билири. Уран чүүлдүң өске хевирлеринде дайын темазын көргүскенин деңнеп сайгарары		